

IQLIM O'ZGARISHINING O'ZBEKISTONDAGI BA`ZI TURLARGA TA`SIRI

Abdullo Ahmedov

Andijon davlat universiteti

*Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza
qilish ta`lim yo`nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Iqlim o'zgarishi - keng tarqalayotgan, jadal va tezlashib borayotgan jarayondir. G'arbda yashovchilar uchun ham sayyoraning isish xavfi endi faqat chekka hududlarga ta'sir qiladigan muammo emas. Dunyoning deyarli barcha qismida istiqomat qilayotgan insonlar iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga kelayotgan hodisalarni o'z tanalarida his qilishmoqda.

Kalit so'zlar: iqlim o'zgarishi, suv tanqisligi, suv limiti, suv xo'jaligi, raqamli texnologiyalar, suvtejamkor texnologiyalar, tomchilatib sug'orish, suv xo'jaligiga bozor tamoyillarini joriy qilish, sug'oriladigan yerlar.

KIRISH

Kechagina hammamiz sel va ko'chkilar tez-tez sodir bo'layotganidan shikoyat qilgan bo'lsak, bugun esa jazirama issiq va chang-to'zonlardan noliyapmiz. Deyarli yaqindagina olimlardan ilk bor iqlim o'zgarishi va uning oqibatlari to'g'risida eshitib, bu xodisa yiroqlarda va bizga ta'sir qilmaydi deb o'ylagan edik, lekin bugun esa biz ushbu o'zgarishlarning hayotimizning barcha jabhalarida to'liq his qilmoqdamiz.

ADABIYOTLAR SHARHI

Iqlim o'zgarishi oqibatida qishloq xo'jaligining umumiy milliy mahsuldorligi 1960-yillardan buyon 21 foizga pasaygan. Bu haqda Kornell universiteti tomonidan AQSh Qishloq xo'jaligi vazirligi ko'magida olib borilgan tadqiqotda aytiladi. Bunday pasayish so'nggi yetti yil ichidagi mahsuldorlikning o'sishini yo'qotish bilan tengdir, deya ta'kidlaydi olimlar.

“Qishloq xo‘jaligi tadqiqotlari sohada unumdorlikning o‘shishiga imkon yaratdi, lekin antropogen iqlim o‘zgarishining ushbu o‘shishga tarixiy ta’siri aniqlanmadi”, — deyiladi Nature Climate Change jurnalida chop etilgan tadqiqotda.

Olimlar qayd etishicha, qishloq xo‘jaligi mahsuldorligining qisqarishi iliq mintaqalarda — Afrikada, Lotin Amerikasida, Karib havzasi mamlakatlarida yuqoriroqdir (24-34 foiz).

Avvalroq BMT oziq-ovqat yetishmasligi tufayli 20 ta mamlakatda o‘tkir ocharchilik xavfi yuzaga kelishi haqida ogohlantirgan edi. Xavf hududida — 34 million kishi. BMT qayd etishicha, ocharchilik nizolar oqibatida kelib chiqadi hamda “iqlim o‘zgarishlari va pandemiya oqibatida kuchayadi”.

TADDIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Respublikada 2020 — 2030 yillarda aholini va iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini suv bilan barqaror ta‘minlash, sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, suv xo‘jaligiga bozor tamoyillari va mexanizmlarini hamda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, suv xo‘jaligi ob‘ektlarining ishonchli ishlashini ta‘minlash hamda yer va suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan kontseptsiyani ishlab chiqilishi aynan suv xo‘jaligi sohasida olibborilayotgan islohotlar natijasidir.

Ayniqsa bugungi suv tanqisligi sharoitida qishloq xo‘jaligi ekinlarini yetishtirishda suv tejevchi sug‘orish texnologiyalarini joriy qilishni yanada kengaytirish va davlat tomonidan rag‘batlantirish, ushbu sohaga xorijiy investitsiyalarva grantlarni jalb qilish masalalarini amalga oshirish dolzarb vazifalardan sanaladi.

Ma‘lumki, iqlim o‘zgarishi O‘zbekistonda suv taqchilligini yanada keskinlashtirishini, 2000, 2008, 2011, 2014 va 2018 yillardagi kabi qurg‘oqchilikning davomiyligi va davriyligi ko‘payishiga olib kelishini hamda iqtisodiyotning suv resurslariga bo‘lgan ehtiyojini qondirishda jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkinligini ko‘rsatmoqda. Keyingi 15 yil ichida aholi jon boshiga suv ta‘minoti 3 048 kub metrdan 1 589 kub metrga qisqardi. Shu bilan birgalikda, respublikada aholi soni yiliga o‘rtacha 650 — 700 ming nafarga oshib, 2030 yilga borib 39 mln nafarga yetishi, ularning sifatli suvga

bo'lgan talabi 2,3 mlrd kub metrdan 2,7 — 3,0 mlrdkub metrğa (18 — 20 foiz) yetishi kutilmoqda.

Qishloq xo'jaligida suvdan foydalanish borasida Turkiya tajribasi alohida ahamiyatga molikdir. Xususan, Turkiyaning o'rtacha yillik suv resurslari 180-190 milliard kubometrni, yer osti suvlari esa 10-15 milliard kubometrni, jami suv resurslari esa 200 milliard kubometrni tashkil qilsa-da, uning faqatgina 30-35 mlrd. m³ (15 foizi) ishlatiladi. Shundan oqova suv resurslari 25-26 mlrd. m³ va yer osti suvlari resurslar 5-6 mlrd. m³.

Global isish dunyoning aksariyat qishloq xo'jaligi hududlarida atrof-muhitning katta to'liqlariga olib kelishi haqida aytib o'tilgan [4]. Issiqxona gazlarining doimiy chiqindilari (nurlanish chastotasi, jadalligi va davomiyligi bo'yicha) 2080 yilgacha dunyoning asosiy qishloq xo'jaligi mintaqalarida o'rtacha yillik haroratning (2,5-4,3°S) sezilarli o'zgarishiga olib keladi. Haroratning har bir darajaga ko'tarilishi vegetatsiya davrida ekinlar hosildorligiga 17% gacha ta'sir qilishi mumkinligi ko'rsatilgan. Bunday harorat o'zgarishi natijasida yog'ingarchilik va qurg'oqchilikka olib kelishi mumkin, bu katta daromad yo'qotishlariga sabab bo'lishi mumkin. Shunday qilib, yuqori haroratning pasayib borayotgan qishloq xo'jaligi mahsulotlariga tezkor va kuchli ta'sirini aniqlash qiyin emas.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa qiladigan bo'lsak, iqlim o'zgarishi suvga bo'lgan talabni kuchaytirib, bu borada alohida texnologiya talab etadi, bunda xorijiy davlatlarda sug'orish texnologiyasini takomillashtirishga katta ahamiyat berilgan. Dunyodagi ko'pgina mamlakatlarning har bir melioratsiya va suv xo'jaligi bo'yicha o'z tarixiy an'alariga, suv resurslariga bo'lgan ehtiyojiga, iqtisodiyotning rivojlanish yo'liga, sug'orish tarixiga egadir va ular bir - biridan farq qiladi. Suvdan foydalanish yo'nalishlari ularda, asosan, davlatning taraqqiyot darajasiga qarab belgilangan.

Mamlakatimizda, suvni tejoyvchi texnologiyalarni keng joriy qilish, bunda davlat tomonidan yaratilayotgan qulayliklardan foydalanish qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini yanada rivojlantirish maqsadida quyidagi takliflarni bermoqchimiz:

❖ suv resurslarini boshqarish tizimini takomillashtirish, suvdan foydalanish va suv iste'moli hisobini yuritishda «Smart Water» («Aqlli suv») va shu kabi raqamli texnologiyalarni joriy qilish;

❖ qishloq xo'jaligi ekinlarini yetishtirishda suv tejavchi sug'orish texnologiyalarini joriy qilishni yanada kengaytirish va davlat tomonidan rag'batlantirib borish, ushbu sohaga xorijiy investitsiyalar va grantlarni jalb qilish;

❖ sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash va barqarorligini ta'minlash, yerlarning unumdorligini oshirishga ko'maklashish, tuproqning sho'rlanish darajasini pasaytirish va oldini olish bo'yicha samarali texnologiyalarni qo'llash;

❖ suv xo'jaligida bozor iqtisodiyoti tamoyillarini, jumladan, suvni yetkazish xarajatlarining bir qismini bosqichma-bosqich suv iste'molchilari tomonidan qoplash tizimini joriy qilish, tushgan mablag'larni suv xo'jaligi ob'ektlarini o'z vaqtida sifatli ta'mirlash-tiklash, raqamli texnologiyalarni joriy qilish hamda samarali boshqarishga yo'naltirish;

❖ suv xo'jaligida davlat-xususiy sheriklik va autsorsingni joriy etish, alohida suv xo'jaligi ob'ektlarini fermer, klaster va boshqa tashkilotlarga foydalanish uchun berish hamda tejalgan mablag'larni suv xo'jaligi ob'ektlarini modernizatsiya qilish vaxodimlar mehnatiga haq to'lash va rag'batlantirishga yo'naltirish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020 — 2030 yillarga mo'ljallangan kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6024-son Farmoni. 2020 yil 10 iyul.

9. Safoevna, S. Z., & Juraevna, M. N. (2021). Analysis of economic efficiency of the use of irrigated land in agriculture and factors on them. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 27(2), 4055-4061.

10. Shoxo'jayeva, Z. S. (2020). Problems and solutions in the water sector of the region. In *НАУКА И ТЕХНИКА. МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ* (pp. 21-24).

11. Safoevna, S. Z., & Sagdullaevna, T. F. (2021). Food provision of the

population of the republic of uzbekistan in pandemy conditions: problems and solutions. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(2), 1320-1325.

12. ZS Shoxo'jayeva. Efficient use of water resources in the agricultural sector. Monograph. T.: - 2012

13. Kurbonov, A. B., & Shoxo'jaeva, Z. S. (2019). Sustainable development of the agrarian sector depends on the efficient use of water resources. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 8(6), 5123-5126.

14. Shoxo'jayeva, Z. S., & Norqobilov, M. (2020). Problems of rational use of water resources in agriculture of the Republic of Uzbekistan. In *НАУКА И ТЕХНИКА. МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ* (pp. 25-28).

